

Verdensmålene – en opskrift på en bæredygtig udvikling

Af Niels Ploug

Indledning

Bæredygtighed er blevet et centralt element i al diskussion om den samfundsmæssige udvikling – både blandt politikere og i debatten uden for Christiansborg. Klima og den grønne omstilling spiller en stor rolle, men sociale og andre samfundsmæssige forhold er også vigtige. Dele af det politiske spektrum stiller krav om, at genopretningen af samfundet og økonomien efter COVID-19 krisen skal baseres på bæredygtighed og balance. Med FN's verdensmål fra 2015 har verdens lande en opskrift på, hvordan det kan foregå.

Denne artikel handler om, hvordan det er gået med at opfylde udvalgte mål i Danmark, siden de blev vedtaget i 2015, såvel som det statistiske arbejde med målene og sammenhængen mellem dem. Nogle mål er mere relevante end andre i et rigt samfund som det danske. Fx er spædbørnsdødeligheden meget lav i Danmark, mens det er en stor udfordring i andre lande, fx i Afrika. Men som man vil kunne se i de indikatorer for udvalgte delmål, som vises senere i denne artikel, så er der bestemt også områder, hvor det at opfylde verdensmålene er en udfordring for Danmark, og hvor udviklingen ikke er gået den rigtige vej, siden verdensmålene blev vedtaget i 2015. Så vi sætter fokus på områder, hvor der er en politisk debat i Danmark fx om økonomisk ulighed, og områder hvor det går mindre godt fx omkring affald og genanvendelse.

De 17 verdensmål for bæredygtig udvikling

Statistik og verdensmålene

De 17 verdensmål blev fra begyndelsen en særlig udfordring for statistikinstitutioner i hele verden – også for Danmarks Statistik. For at kunne følge detaljeret med i udviklingen i verdensmålene frem mod 2030 blev det nemlig besluttet at dele verdensmålene op i 169 delmål og 232 indikatorer, og det blev en opgave for FN's statistikkommision og for statistikinstitutioner i de enkelte lande i hele verden at levere data om udviklingen år for år fra 2015 frem til 2030.

Danmarks Statistik løser opgaven i dialog med mange organisationer, virksomheder, offentlige institutioner (kommuner og ministerier) og eksperter, der er engageret i arbejdet med verdensmålene. Det sker i Danmarks Statistiks verdensmål-datapartnerskab.

I 2018 blev Danmarks Statistiks verdensmål-dataplatform lanceret. Her finder man statistik om udviklingen på de 232 indikatorer fordelt på de 169 delmål. Dataplatformen finder man på Danmarks Statistiks hjemmeside.

I dag findes der data på mange af indikatorerne, men der er også indikatorer, hvor de mangler. Enten fordi der stadig arbejdes på at finde tal, eller også fordi indikatoren ikke er relevant i en dansk sammenhæng. Fx handler en række indikatorer om befolkningens adgang til sundhed, uddannelse og forsyning. I Danmark har vi ingen statistik over befolkningens adgang til sundhedsvæsenet og uddannelsessystemet, fordi der er fri og gratis adgang til begge dele for alle. Det samme gælder adgangen til rent vand i ens bolig. Derfor er der en del af indikatorerne, hvor der ikke er tal, men en tekst der forklarer situationen i Danmark, fx at alle har fri og gratis adgang til sundhedssystemet.

Der er også nogle få indikatorer, hvor der endnu ikke er en anerkendt definition fra FN af, hvad der skal måles. Arbejdet med at fastlægge og definere indikatorerne foregår i et samarbejde mellem FN's 193 medlemslande og de mange FN-organisationer (WHO, UNESCO, FAO m.fl.), der findes. Landene har ansvaret for alle indikatorerne i deres land, mens FN-organisationerne har ansvaret for udvalgte indikatorer i alle lande. Fx har WHO ansvaret for indikatorer om sundhed, UNESCO om uddannelse og FAO om landbrug. Så der er mange interessenter og interesser involveret, når den præcise definition af en indikator skal fastlægges.

Verdensmålene for bæredygtig udvikling blev besluttet af verdens ledere på FN's generalforsamling i oktober 2015. De består af 17 indsatsområder, 169 delmål og 232 indikatorer. Danmarks Statistiks hjemmeside dst.dk/sdg rummer en oversigt over målene såvel som en mulighed for at dykke ned i, hvordan det går med at nå dem ved at se på de enkelte indikatorer

Målene er et kompromis

Det er både en udfordring og en bedrift at få alle verdens lande til at blive enige om et fælles sæt af mål og målsætninger for verdens udvikling frem til 2030. Det er første gang, det er sket. Det kræver kompromisser, hvor alle giver noget, og alle får noget.

Før verdensmålene arbejdede FN med opfyldelsen af otte såkaldte årtusindemål (Millennium Development Goals) fra 2000-2015. Der er et overlap mellem årtusindemålene og de nuværende verdensmål, men årtusindemålene havde et større fokus på traditionelle områder for udviklingen i de mindst udviklede lande som fx fattigdom og sult, grundskoleuddannelse, børnedødelighed og bekæmpelsen af malaria og hiv/aids. De fokusområder findes også i verdensmålene, fordi de fortsat er relevante for mange af verdens mindre udviklede lande.

Verdensmålene indeholder også mål om miljø, bæredygtigt forbrug, bæredygtig produktion og bæredygtige byer, og uddannelsesmålet handler ikke længere kun om grundskolen, men generelt om uddannelser af høj kvalitet. Alle sammen områder, som de mere udviklede lande lægger vægt på.

På den måde har udviklingslandene sikret et fortsat fokus på hjælp og bistand på områder, der er vigtige for dem, og de mere udviklede lande har sikret, at den bæredygtighedsdagsorden, der er vigtig for dem, er blevet en global dagsorden.

Leave no one behind sætter fokus på de svageste

Et vigtigt tværgående mål for verdensmålene er, at 'alle skal med' (leave no-one behind). Det betyder, at de forbedringer, der skal ske, især skal komme de dårligst stillede til gavn. Der findes ikke nogen officiel beskrivelse af, hvad det betyder mere præcist. Men det er oplagt, at det må betyde, at den udvikling i fx sundhed, uddannelse og økonomi, der sker gennem verdensmålene, især skal komme de dele af befolkningen, der i dag er særligt dårligt stillet, til gavn.

Den betragtning er med til at gøre verdensmålene relevante og udfordrende - også for et rigt land som Danmark. Vi er ikke i mål - med verdensmålene - fordi vi er et rigt og velfungerende land. For det vil også være et mål i dansk sammenhæng særligt at løfte dem, der har et dårligt helbred eller ikke har en uddannelse.

Indikatorernes kvalitet

Når man vil måle en udvikling, fx i sociale og økonomiske forhold i samfundet, i ressourceforbrug og miljøbelastning eller i demokrati, partnerskab og retssikkerhed, prøver man at finde nogle relevante indikatorer inden for de forskellige områder. Derfor kan udviklingen i de 17 verdensmål og de 169 delmål følges ved at se udviklingen i 232 indikatorer.

Ved at se på udviklingen i indikatorerne står man stærkere og kan nemmere øge indsatsen eller justere kursen, end hvis man ikke havde haft tal og data til hjælp. Det gælder vel at mærke, hvis man har de helt rigtige, troværdige og veldokumenterede tal, der kan bruges til indikatorer. Det har man ikke altid til at begynde med, så der skal etableres et datagrundlag. Det gælder også de indikatorer, der anvendes til at følge udviklingen i verdensmålene.

Erfaringen fra målingen af opfyldelsen af årtusindemålene fra 2000-2015 er, at der skal arbejdes mere og bedre for at sikre en datamæssig opfølgning af høj kvalitet på verdensmålene - i nogle lande mere end i andre. Politikere og andre beslutningstagere, der skal handle og justere kursen frem mod 2030, skal kunne gøre det på et veldokumenteret datagrundlag.

Nogle af indikatorerne er veldefinerede og kan tages direkte ud af eksisterende statistikker. Andre udtrykker forhold, som der ikke umiddelbart måles på. I det sidste tilfælde må man enten arbejde på, at der kommer data eller anvende data og statistik, der er tæt på at belyse målet uden at gøre det fuldstændigt. Et eksempel på det sidste er mål 3.5 fra sundhedsområdet, der handler om at forebygge og behandle stof- og alkoholmisbrug. Her handler en af indikatorerne om at måle den skadelige brug af alkohol. I statistikken findes oplysninger om befolkningens brug af alkohol. De anvendes som indikator på dette delmål, fordi der ikke findes en løbende statistik over befolkningens skadelige brug af alkohol.

Fra 17 mål til tre områder

Der findes folk, der kan alle de 17 verdensmål udenad, og som ikke behøver at sige til hinanden, at nu taler vi om sundhed, beskæftigelse eller biodiversiteten på land. De siger bare 3 eller 8 eller 15, og så er de helt klar over, hvad det handler om. For andre er det ikke tilfældet. 17 er mange mål at huske udenad, og der opstod, efter at målene blev præsenteret, bestræbelser på at kategorisere dem, fx i fem p'er 'people, prosperity, planet, peace og partnership' eller endnu mere for-tættet i 'samfund, økonomi og biosfære'.

I denne artikel bruger vi også en kategorisering, der minder meget om den sidstnævnte af hensyn til overblikket. Vi ser på verdensmål med betydning for vores individuelle liv, det samfund vi lever i og den planet, vi bor på.

Vores liv dækker mål 1, 2, 3, 4, 5 og 16, Vores planet dækker mål 6, 7, 12, 13, 14 og 15, og Vores samfund dækker mål 8, 9, 10, 11 og 17.

Vores liv handler om social inklusion – om den enkeltes materielle, juridiske og sundheds- og uddannelsesmæssige forudsætninger for at deltage i samfundet.

Vores planet handler om ressourcemæssig bæredygtighed – om bæredygtig anvendelse af ressourcer som vand og energi, bæredygtigt forbrug og en bæredygtig tilgang til miljøet såvel på land som til havs.

Vores samfund handler om økonomisk udvikling – om bæredygtig økonomisk vækst og innovation, om ligestilling og byudvikling og om partnerskaber på tværs af samfundets sektorer og mellem rige lande og udviklingslande.

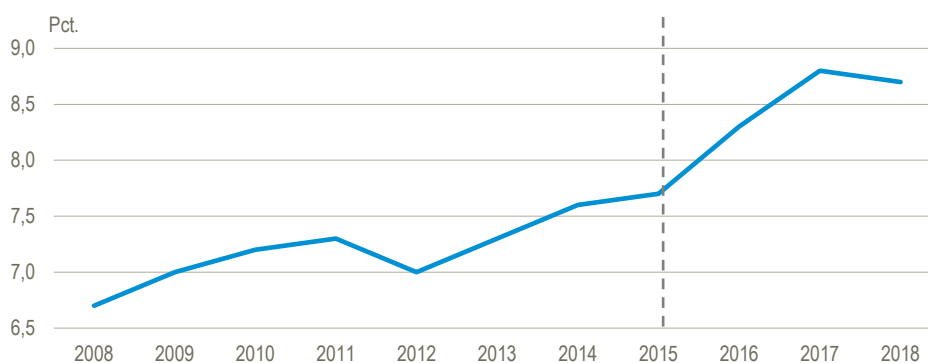
Ligesom vi ikke kan se på alle 17 verdensmål, kan vi heller ikke se på alle 169 delmål eller alle 232 indikatorer. Vi må vælge. Som nævnt i indledningen, vil vi for det første vise indikatorer på områder, hvor der er en samfundsmæssig debat i Danmark, fx om økonomisk og social ulighed samt klima og miljø. For det andet viser vi indikatorer på områder, hvor udviklingen er markant og interessant, fordi den kan stride lidt mod den gængse opfattelse af forholdene i Danmark. Det gælder fx genanvendelsen af de affaldsmængder, vores forbrug giver anledning til hvert år.

Vores liv (social inklusion)

Verdensmålene på dette område (mål 1, 2, 3, 4, 5 og 16) handler om væsentlige forhold i den enkelte borgers liv (fattigdom, sult, sundhed, uddannelse, ligestilling samt fred og retfærdighed). I denne artikel er der valgt nogle ganske få delmål og indikatorer ud for at illustrere udviklingen i Danmark.

Verdensmål 1 handler om at bekæmpe fattigdom. Det har været en målsætning i alle verdens lande og FN i årtier at reducere den andel af befolkningen, der lever i fattigdom. Mange lande og internationale organisationer definerer den del af befolkningen, der er i risiko for at leve i fattigdom, som dem, der har en husstandsindkomst, der er lig med eller lavere end 50 pct. af medianindkomsten. Danmarks Statistik kalder de personer, der er i den situation, for 'personer med lav indkomst'.

Andel med lav indkomst 2009-2018

Andelen af personer med lav indkomst er gået fra lige under 7 pct. i 2008 til lige under 9 pct. i 2018. Der er med andre ord en meget jævn udvikling på et lavt niveau. Men der er en lille stigning, især efter 2015, hvor verdensmålene blev vedtaget, mens verdensmåls-målsætningen er, at andelen skal falde.

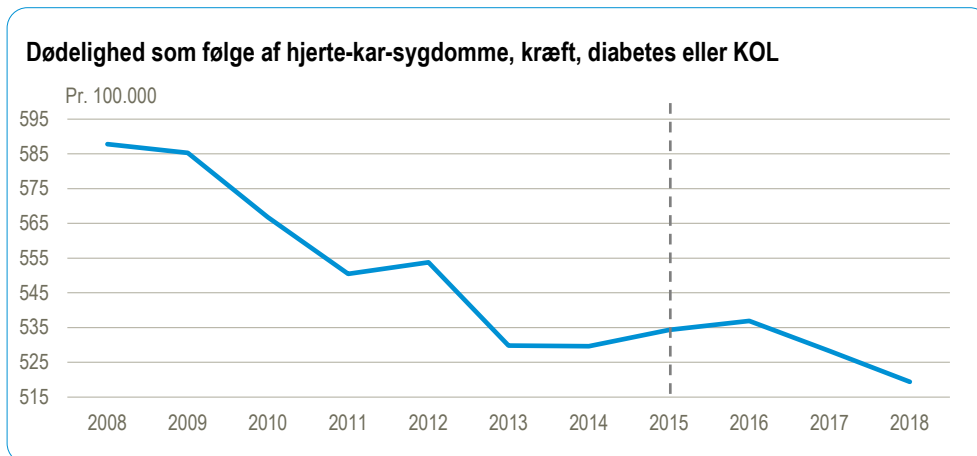
Danmarks Statistiks' definition af fattigdom ser både på folks indkomst og deres formue. Da formuestatistikken kun går tilbage til 2015, kan denne statistik ikke laves længere tilbage, men udviklingen siden 2015 kan ses på Danmarks Statistiks [verdensmåls-dataplatform](#).

Sundhed og trivsel

Verdensmål 3 handler om sundhed og trivsel. Sundhed er et væsentligt emne såvel for den enkelte borger såvel som for politikere og samfundet som helhed. Sundhedsvæsenets samfundsmæssige betydning er blevet særligt tydelig i forbindelse med COVID-19 pandemien. Et af delmålene (delmål 3d) handler faktisk om at give bedre tidlig varsel ved globale sundhedstrusler.

Der er mange delmål under verdensmål 3. De fokuserer på sundhed for fødende og børn, på misbrug af alkohol og stoffer, på sundhedsvæsenet generelt mht. borgernes adgang til behandling og de ressourcer, der anvendes på sundhed og på bekæmpelse af smitsomme sygdomme som tuberkulose og malaria.

Generelt er de sundhedsmæssige forhold i Danmark gode på de områder, der måles på. Det gælder også delmål 3.4., der fokuserer på at redde flere fra at dø af ikke-smitsomme sygdomme. Her følges udviklingen ved at se på dødeligheden som følge af hjerte-kar-sygdomme, kræft, diabetes og KOL.

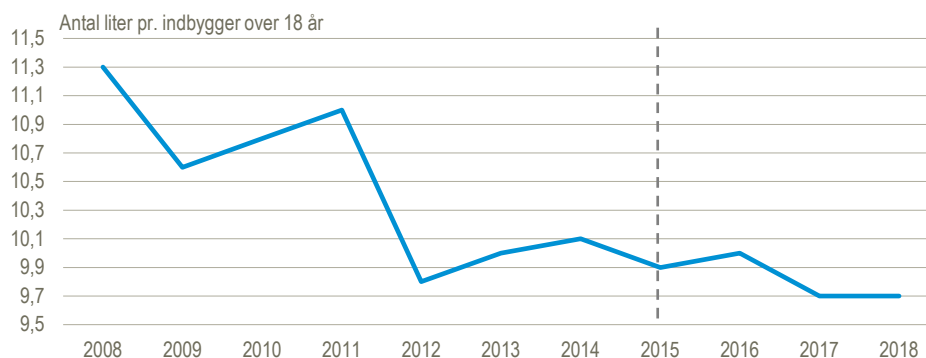

Dødeligheden af disse sygdomme er faldet siden 2008 fra et niveau på 588 pr. 100.000 borgere til 520 pr. 100.000 borgere i 2018. Fra 2013 til 2016 var der en svag stigning, mens antallet af dødsfald pr. 100.000 borgere siden da er faldet. I 2018 lå det på det laveste niveau i den periode, der er målt på her. Det skal sammenholdes med formuleringen af selve målet, der lyder, at dødeligheden skal reduceres med en tredjedel fra 2015 frem mod 2030. Konkret betyder det, at vi skal ned fra 534 pr. 100.000 borgere i 2015 til 356 pr. 100.000 borgere i 2030. Trods fremskridt i de seneste år kræver det en noget større reduktion end den, der blev opnået i perioden fra 2008 til 2018.

På alkoholområdet er målsætningen bl.a., at skadelig brug af alkohol skal reduceres. Der er ingen definition af, hvad skadelig brug af alkohol er. Som indikator anvendes i stedet det samlede salg af alkohol pr. borger over 18 år, som er faldet

fra ca. 11 liter i 2008 til lidt under 10 liter i 2018. Men ligesom med dødeligheden fandt faldet især sted før 2015, og det ser ud til, at det er stagneret allerede i 2012. Så måske skal der en ekstra indsats til at få faldet til at fortsætte.

Brug af alkohol, liter ren alkohol pr. indbygger over 18 år

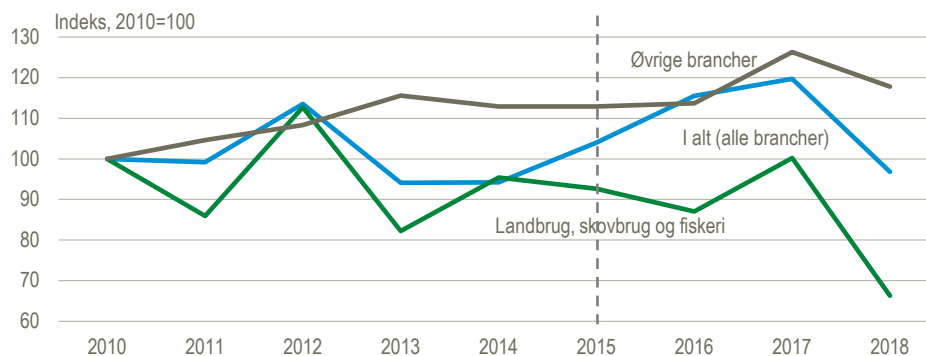

Vores planet (miljømæssig bæredygtighed)

Verdensmålene på dette område (6, 7, 12, 13, 14, 15) handler om planetens ressourcer og brugen af dem. De handler om adgang til rent vand, som er en afgørende og mange steder en truet ressource. De handler om bæredygtig energi, om klimaindsatsen, om livet i havet og på land. Kort sagt handler alle disse verdensmål om den grønne dagsorden, der politisk er et stort og stigende fokus på.

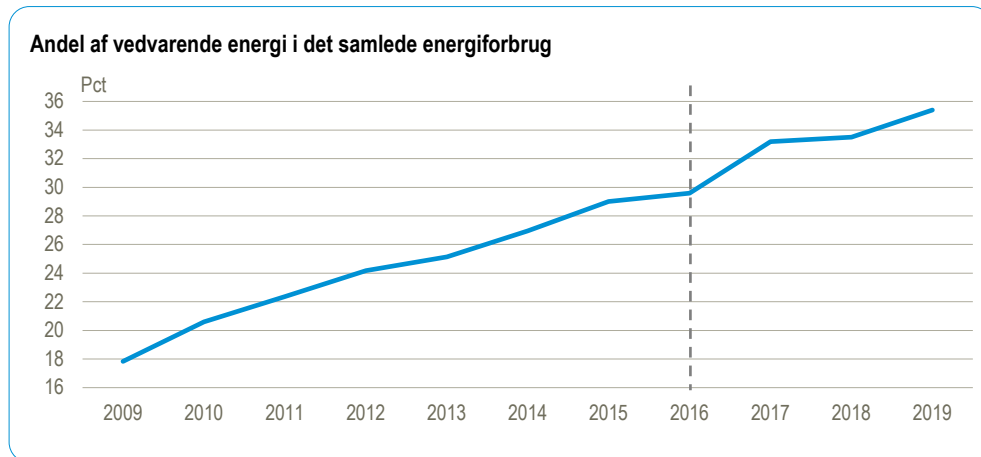
Mål 6 handler om vand, adgang til rent vand og sikker sanitet – men også, om samfundet anvender sine vandressourcer effektivt (del 6.4). Det er defineret som det økonomiske udbytte, der kommer ud af anvendelsen af en given mængde vand, fx 1 kubikmeter. Siden 2010 er effektiviteten i vandforbruget i dansk erhvervsliv gået støt fremad for de fleste brancher, men det er gået ned ad bakke for landbrug, skovbrug og fiskeri. I 2018, hvor der var hedebløge og tørke i Danmark, var der effektivitetsfald over hele linjen. Det illustrerer, hvor afhængig denne indikator er af vejret. Generelt viser udviklingen, at en målsætning om øget effektivitet i vandforbruget er en udfordring for et land, der er så intensivt dyrket, som Danmark er, hvis vi får flere somre med øget behov for vanding.

Effektivt vandforbrug

Mål 7 handler om energi - blandt andet bæredygtig energi (delmål 7.2).

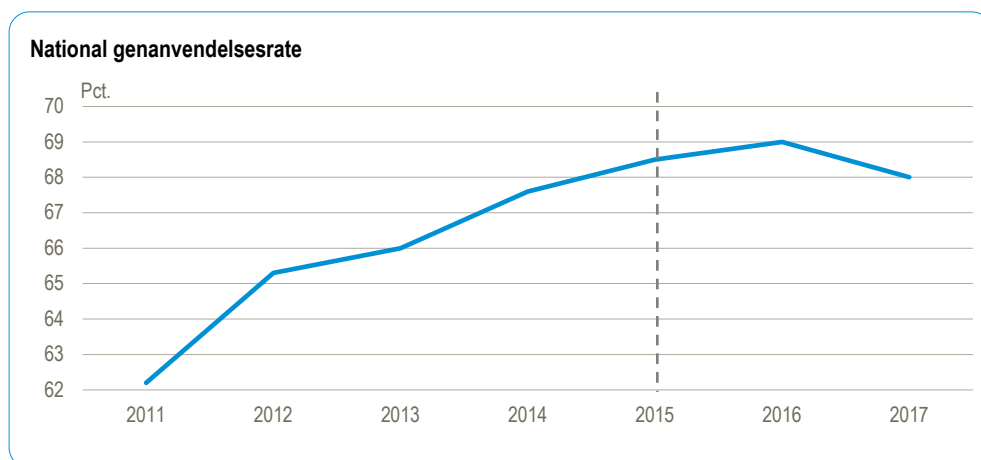
Bæredygtig energi har været i fokus i Danmark i mange år. Der har da også været en betydelig stigning i andelen af vedvarende energi i det samlede energiforbrug i Danmark fra 2008 til 2018. Stigningen har været vedvarende år for år i perioden - også efter 2015, da verdensmålene blev vedtaget.

Mål 12 handler om ansvarligt forbrug og produktion. Det er et område, hvor både virksomhedernes måde at producere på, forbrugernes efterspørgsel og håndteringen af affald efter produktion og forbrug af såvel virksomheder som forbrugere spiller en afgørende rolle (delmål 12.5 – reducer affaldsmængden betydeligt).

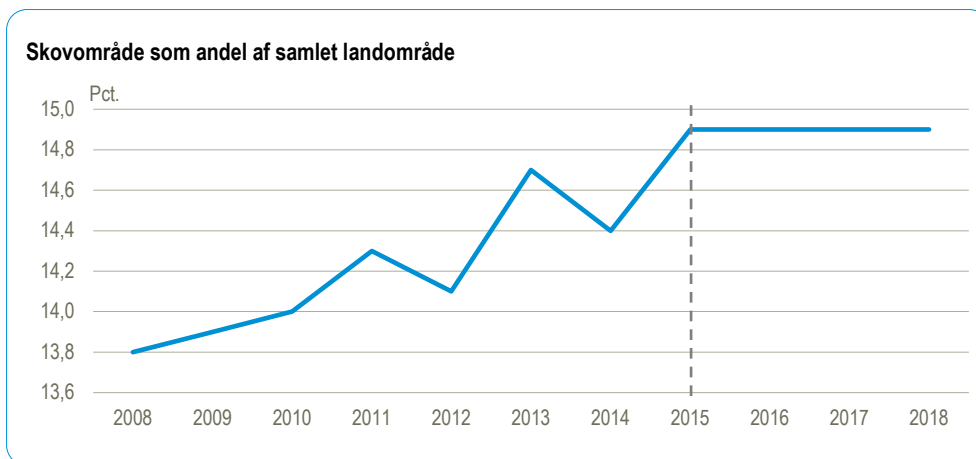
Affald - både fra produktionen i virksomhederne og forbruget i private hjem fylder bogstaveligt talt meget. Det kender de fleste til fra den affaldssortering, der i de senere år er blevet indført i alle landets kommuner. Affaldssortering handler om ressourcer og genanvendelse og spiller en stor rolle i den miljøplan, som regeringen fremlagde i maj.

Men på trods af intentionerne er det gået tilbage med genanvendelsen i Danmark i de senere år. Mens genanvendelsesraten steg frem mod 2015, er den faldet fra 2016 til 2017. Genanvendelsesraten angiver, hvor stor en del af den samlede affaldsmængde som er indsamlet til genanvendelse.

Biodiversitet og CO₂-udledning er centrale begreber i diskussionen om den økologiske bæredygtighed (delmål 15.1 – bevar og genopret økosystemer på land og i

ferskvand). En måde at øge biodiversiteten på og samtidig reducere CO₂-udledningen i Danmark såvel som i andre lande er ved at plante mere skov, hvis skoven samtidig drives på en måde, der understøtter biodiversiteten eller beskyttes som urørt skov. I Danmark er skovområdernes andel af det samlede areal øget en lille smule siden 2008. Men som det også har været tilfældet for andre af de indikatorer, der er vist i denne artikel, fandt forøgelsen sted før verdensmålene i 2015. Siden 2015 er skovarealet i Danmark ikke forøget. Ser man på den samlede arealanvendelse, er der dog kommet mere natur i form af enge, moser, hede, klitter, søer og vandløb og lidt mindre areal anvendt på landbrug mv. i perioden fra 2011 til 2018 (jf. NYT fra Danmarks Statistik, nr. 26 2020).

Vores samfund (økonomisk udvikling)

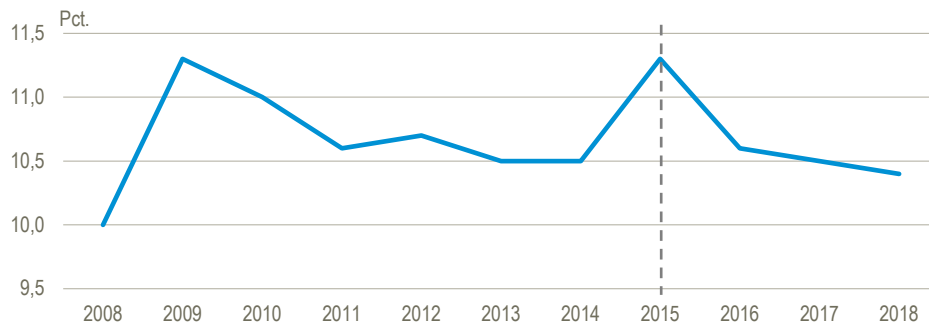
Verdensmålene på dette område handler om anstændige job og økonomisk vækst, industri, innovation og infrastruktur, mindre ulighed, bæredygtige byer og lokalsamfund og partnerskab og handlinger (mål 8, 9, 10, 11 og 17).

De handler med andre ord om et samfund, der hænger sammen. Økonomisk sammenhæng med gode jobs, udvikling og infrastruktur i og mellem byerne. Interesssemæssig sammenhæng, ved at samfundsmæssige interesser og modsætninger mødes i partnerskaber, finder løsninger og håndterer de samfundsmæssige udfordringer, målet om en bæredygtig økonomisk udvikling giver.

Alle skal have en chance på arbejdsmarkedet (delmål 8.6 – hjælp flere unge i arbejde, uddannelse og oplæring). Det er et eksempel på den tidligere nævnte tværgående målsætning om at få alle med (leave no one behind) - også i perioder, hvor det kan være svært.

Danmark har et omfattende og veludbygget uddannelsessystem, og i de sidste mange år et arbejdsmarked med en stigende beskæftigelse. På trods af det er omkring 10 pct. af de unge mellem 15 og 24 år hverken i uddannelse, under oplæring eller i beskæftigelse.

Andel af unge (15-24) år der ikke er under uddannelse, i beskæftigelse eller oplæring

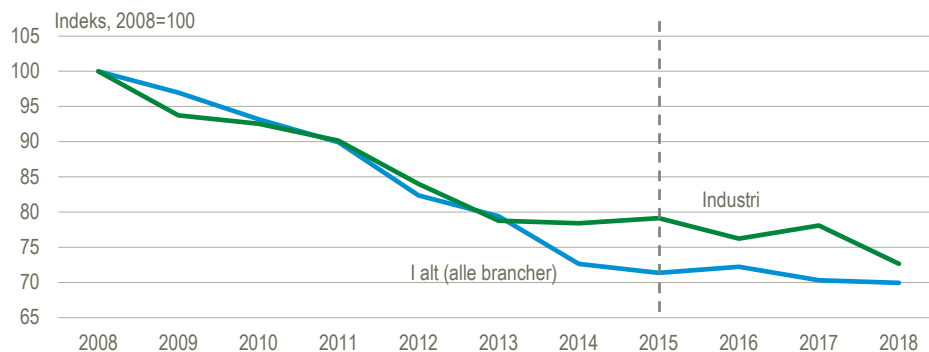
Andelen steg som følge af finanskrisen i 2008 og faldt i de følgende år, men har i hele perioden ligget omkring 10 pct. Det betyder, at lidt mere end 60.000 unge sådan set ikke laver noget. Det gælder lidt flere unge mænd end kvinder, og det er endnu et af de områder, hvor det ikke er gået væsentligt fremad siden vedtagelsen af verdensmålene i 2015.

Bæredygtig industriel produktion og infrastruktur

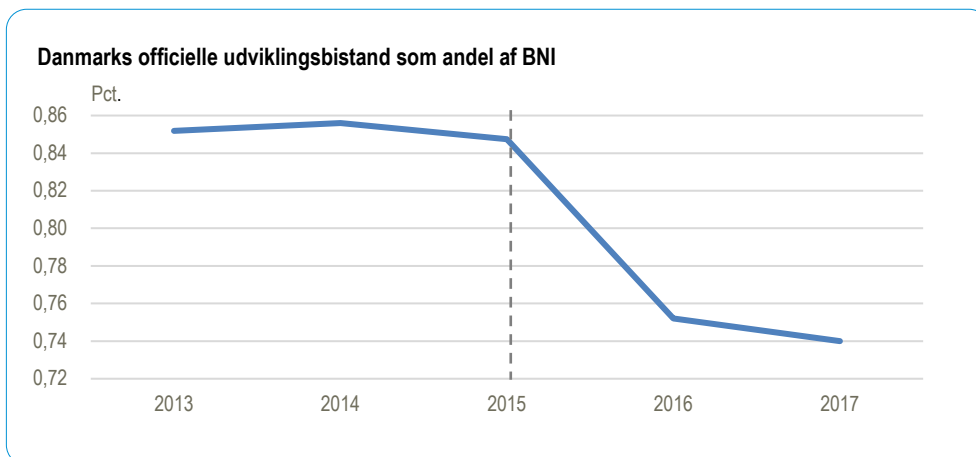
Både industriens produktion og de ressourcer, der anvendes på infrastrukturen har betydning for samfundets samlede bæredygtighed økonomisk og økologisk. Derfor er der også fokus på de to områder i verdensmålene (delmål 9.4 - Opgrader alle industrier og infrastrukturer for bæredygtighed).

Bæredygtighed kan måles på mange måder. CO₂-udledning er et af de mål, der er meget stort fokus på. Ser man på, hvordan CO₂-udledningen har udviklet sig i Danmark og tager højde for den samfundsmæssige værditilvækst (stadigt større produktion og øget aktivitet på arbejdsmarkedet), så går det den rigtige vej. Virksomhederne udleder færre ton CO₂ pr. million kroner værdi de skaber, både i industrien og i alle brancher tilsammen i perioden fra 2008 til 2018. Det kan skyldes, at produktionen er blevet mere bæredygtig i Danmark, men det kan også skyldes, at mindre bæredygtige (mere CO₂-tunge) dele af produktionen er outsourcet og ikke længere foregår i Danmark.

CO₂-udledning ift. værditilvækst

Som nævnt i indledningen er en af de nye ting ved verdensmålene, at de er forpligtende for alle lande, ikke kun for udviklingslandene som de mål, der gjaldt fra 2000 til 2015. Og der er også, som vi har set ovenfor, udfordringer med at opfylde verdensmålene for et relativt rigt og velorganiseret samfund som det danske. Men der er fortsat også et fokus på udviklingslandene i verdensmålene, både i de enkelte mål og særligt i mål 17 om partnerskaber for udvikling. Her er der bl.a. delmål om at holde det løfte om at give mindst 0,7 pct. af bruttonationalindkomsten (BNI) i udviklingsbistand fra de rige lande til udviklingslandene, som er vedtaget i FN. Danmark er blandt de ret få lande i verden, der lever op til det løfte.

Den danske bistand til udviklingslandene har i hele perioden 2013-2017 ligget over de 0,7 pct. selv om den er faldet en smule efter 2015 fra 0,85 pct. til 0,74 pct.

Afslutning

Verdensmålene sætter en dagsorden for bæredygtig udvikling, der stiller krav til alle i alle verdens lande. Politikerne har en stor opgave med at følge op med lovgivning, regler, reguleringer og kontrol, der understøtter opfyldelsen af verdensmålene. Dem der arbejder med statistik, som fx Danmarks Statistik, har et stort arbejde med at få de rigtige data frem på de mange delmål og indikatorer, så der er et veldokumenteret beslutningsgrundlag for politikerne og andre beslutningstagere. Men resten af samfundet kan ikke bare læne sig tilbage og vente på, at politikerne løser opgaven. Verdensmålene indeholder også krav til virksomhederne om fx bæredygtig produktion og anstændige job og til os allesammen som borgere, forbrugere, trafikanter og turister om en bæredygtig adfærd. Faktisk er verdensmålene ikke FN's verdensmål, de er vores allesammens verdensmål.